

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan vokal mashg'ulotlarni tashkil etish metodikasi

Sadoqat Samatovna Ashurova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar bilan vokal (qo'shiq kuylash) mashg'ulotlarini tashkil etishning nazariy asoslari va amaliy metodikasi tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida bolalar vokal apparati anatomiyasi va fiziologiyasi, yosh xususiyatlariga ko'ra tovush diapazoni, nafas olish texnikasi, tovush hosil qilish, diktsiya va artikulyatsiya, vokal xigienasi keng o'rganilgan. Maqolada vokal mashg'ulotlarining tuzilishi, qo'shiq o'rganish bosqichlari, nafas va artikulyatsion mashqlar, vokal-texnik mashqlar, repertuar tanlash mezonlari, ansambll va xor ijrosi metodikasi, vokal qobiliyatlarini diagnostika qilish atroflicha yoritilgan. Bolalarda ovozni sog'lom rivojlantirish, vokal nuqsonlarining oldini olish va bartaraf etish masalalari ham chuqur tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: vokal mashg'ulotlari, qo'shiq kuylash, bolalar ovozi, vokal apparati, nafas texnikasi, tovush hosil qilish, diktsiya, artikulyatsiya, tovush diapazoni, vokal xigienasi, repertuar, ansambll, xor, vokal mashqlar

Methodology for organizing vocal lessons with preschool children

Sadoqat Samatovna Ashurova
Bukhara International University

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and practical methodology of organizing vocal (singing) lessons with children in preschool educational institutions. The study covers the anatomy and physiology of the children's vocal apparatus, vocal range according to age characteristics, breathing techniques, sound production, diction and articulation, and vocal hygiene. The article provides a detailed overview of the structure of vocal lessons, stages of learning songs, breathing and articulation exercises, vocal-technical exercises, criteria for repertoire selection, methods for ensemble and choir performance, and diagnostics of vocal abilities. It also thoroughly examines issues related to the healthy development of children's voices, as well as the prevention and correction of vocal disorders.

Keywords: vocal lessons, singing, children's voice, vocal apparatus, breathing technique, sound production, diction, articulation, vocal range, vocal hygiene, repertoire, ensemble, choir, vocal exercises

I. KIRISH. Qo'shiq kuylash - maktabgacha yoshdagi bolalarning eng sevimli musiqiy faoliyatidir. Qo'shiq orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini ifodalaydilar, musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradilar, estetik zavq oladilar. Ammo, qo'shiq kuylash nafaqat zavqlanish, balki murakkab psixofiziologik jarayon bo'lib, u to'g'ri, ilmiy asoslangan yondashuv talab qiladi.

Vokal mashg'ulotlari - bu bolalarning ovozini to'g'ri, sog'lom rivojlantirish, qo'shiq kuylash ko'nikmalarini shakllantirish, vokal-texnik va ifoda imkoniyatlarini oshirish maqsadida o'tkaziladigan maxsus mashg'ulotlar.

Bolalar ovozi - juda nozik, mo'rt, osongina shikastlanadigan "asbob". Noto'g'ri metodika, haddan tashqari yuklama, vokal xigienasini buzish bolalar ovoziga jiddiy zarar yetkazishi, hatto uni yo'qotishga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, vokal mashg'ulotlarini tashkil etishda pedagog chuqur bilim, mahorat, mas'uliyatga ega bo'lishi shart.

II. BOLALAR VOKAL APPARATI: ANATOMIYA VA FIZIOLOGIYA

2.1. Vokal apparati tuzilishi

Vokal apparati uch asosiy qismdan iborat:

1. Nafas organlari:

- O'pka
- Diafragma (nafas mushaklari)
- Qovurg'alar oraliq mushaklari
- Bronxlar, traxeya

Funksiya: Havo oqimini ta'minlash, tovush uchun "yonilg'i".

2. Tovush hosil qiluvchi organi - bo'g'iz (larinx):

- Tovush liglari (vokal xordalar)
- Bo'g'iz mushaklari

Funksiya: Tovush hosil qilish. Havo tovush liglarini tebrantiradi - tovush paydo bo'ladi.

3. Rezonatorlar (tovush kuchaytirgichlar):

- Bo'g'iz (farinks)
- Og'iz bo'shlig'i
- Burun bo'shlig'i
- Ko'krak qafasi (pastki rezonator)
- Bosh suyaklari bo'shliqlari (yuqori rezonator)

Funksiya: Tovushni kuchaytirish, boyitish, tembr berish.

2.2. Bolalar ovozining yosh xususiyatlari

Erta va kichik yosh (2-4 yosh):

- Tovush liglari juda qisqa, yupqa (5-6 mm)
- Ovoz nozik, zaif, "pichirlanuvchi"
- Tovush diapazoni: mi1 - la1 (5-6 yarim ton)
- Nafas qisqa, yuzaki
- Diktsiya noaniq

O'rta yosh (4-5 yosh):

- Tovush liglari uzunroq (6-7 mm)
- Ovoz ancha mustahkam, ammo hali nozik
- Tovush diapazoni: re1 - si1 (7-8 yarim ton)
- Nafas chuqurroq, ammo hali qisqa
- Diktsiya yaxshilanadi

Katta yosh (5-6 yosh):

- Tovush liglari: 7-8 mm
- Ovoz mustahkam, rangli
- Tovush diapazoni: re1 - do2, ba'zan re2 (8-10 yarim ton)
- Nafas barqaror, uzoqroq frazalar
- Diktsiya aniq

Tayyorlov yoshi (6-7 yosh):

- Tovush liglari: 8-9 mm
- Ovoz yaxshi shakllangan, individual tembr paydo bo'ladi
- Tovush diapazoni: do1 - re2, ba'zan mi2 (10-12 yarim ton)
- Nafas texnikasi rivojlangan
- Diktsiya mukammal

III. VOKAL MASHG'ULOTINING TUZILISHI

3.1. Mashg'ulot bosqichlari

1. Kirish qismi (3-5 daqiqa):

Musiqali salomlashish:

- Pedagog kuylab salomlashadi: "As-sa-lo-mu a-lay-kum!" (oddiy melodiya)
- Bolalar javob: "Va a-lay-kum as-sa-lom!"
- Bu - birinchi vokal mashq, ovozni "uyg'otish"

Postav (ovozni tayyorlash):

- To'g'ri turish/o'tirish: tik, ammo tarang emas, elkalar past, bosh tik
- Nafas mashqlari: tinch, chuqur nafas olish-chiqarish
- "Nafasni hid sezgandek olish" - burun orqali chuqur, og'iz orqali asta chiqarish

2. Asosiy qism (12-18 daqiqa):

Artikulyatsion gimnastika (2-3 daqiqa):

- Til, lab, yonoq mushaklarini mashq qilish

- O'yinli shaklda: "Soat" (til o'ngga-chapga), "Ot" (til shitirlash), "Sharcha" (yonoqlarni shishirish)

Vokal mashqlar (5-7 daqiqa):

- Oddiy, qisqa vokalizlar
- Nafas, tovush hosil qilish, diapazonni kengaytirish
- Har bir mashq 3-5 marta takrorlanadi, turli tonallikda

Qo'shiq ustida ishlash (5-8 daqiqa):

- Takrorlash: oldingi mashg'ulotda o'rganilgan qo'shiq
- Yangi qo'shiq: matn, melodiya
- Ustida ishlash: aniq so'zlar, to'g'ri melodiya, ifoda

3. Yakuniy qism (2-3 daqiqa):

Tinchlanish:

- Tinch, sekin qo'shiq yoki mashq
- Ovozni "dam oldirish"

Refleksiya:

- "Bugun nima qildik?"
- "Qaysi qo'shiq yoqdi?"

Musiqali xayrlashuv:

- Pedagog: "Xay-rli kun, do'st-lar!"
- Bolalar: "Xay-rli kun, o'qi-tuv-chi!"

3.2. Vaqt taqsimoti

- Kichik guruh (3-4 yosh): Umumiy 15 daqiqa
- O'rta guruh (4-5 yosh): 20 daqiqa
- Katta guruh (5-6 yosh): 25 daqiqa
- Tayyorlov guruh (6-7 yosh): 30 daqiqa

IV. VOKAL TEXNIKASI: ASOSIY KOMPONENTLAR

4.1. Nafas texnikasi

Nafas - tovushning "yonilg'isi". To'g'ri nafas - sifatli tovushning asosi.

To'g'ri nafas turlari:

Diafragmal (qorin) nafas: Eng to'g'ri, samarali. Nafas olayotganda diafragma pastga tushadi, qorin oldinga chiqadi. Nafas chiqayotganda - aksincha.

Qovurg'alaroralik nafas: Qovurg'alar kengayadi.

Aralash (diafragmal-qovurg'alaroralik): Bolalar uchun eng mos.

Noto'g'ri:

Ko'krak (klavikulyar) nafas: Yelkalar ko'tariladi. Bu - yuzaki, qisqa, tovush zaif.

Nafas mashqlari:

"Gul hidi":

- Gul oldida turibsiz, hidini sezibasiz
- Burun orqali chuqur, sekin nafas (diafragma pastga)

- Bir necha soniya ushlab turish
- Og‘iz orqali sekin, tekis chiqarish

"Sham":

- Sham oldida turibsiz, uni o‘chirishingiz kerak
- Chuqur nafas olish
- Og‘izdan sekin, uzluksiz puflab chiqarish (sham "miltillab" turadi, ammo o‘chmaydi)

"Nasos":

- Qo‘l qorinda, nafas olayotganda qo‘lni oldinga itarish (diafragma harakati)
- Nafas chiqayotganda qo‘l ichkariga

"Sobachka" (kichik itcha):

- Tez, qisqa nafas olish-chiqarish (og‘iz orqali)
- Diafragma mashqi

4.2. Tovush hosil qilish (fonatsiya)

To‘g‘ri tovush:

- Erkin, tarangsiz
- "Oqib turgan", legato (uzluksiz)
- Yengil, bo‘g‘izda zo‘riqish yo‘q
- Rezonatorlarda (og‘iz, burun) his qilinadi

Noto‘g‘ri tovush:

- Qichqirish, zo‘riqish
- Bo‘g‘izda og‘riq, charchoq
- "Bosilgan", tarang tovush

Tovush hosil qilish mashqlari:

"Siren":

- "U-u-u" tovushi (eng past tovushdan eng yuqoriga va qaytish)
- Sirena kabi
- Tovush uzluksiz, "sirpanuvchi"

"Quququcha":

- "Ku-ku" (do-so interval)
- Yengil, yuqori
- Bo‘g‘iz erkin

"Qo‘ng‘iroq":

- "Ding-dong" (so-do)
- Yorqin, aniq tovushlar

4.3. Dikksiya va artikulyatsiya

Dikksiya - so‘zlarni aniq, tushunarli talaffuz qilish.

Artikulyatsiya - til, lab, jag‘, yumshoq tanglay harakatlari orqali tovushlarni shakllantirish.

Artikulyatsion mashqlar:

Lablar uchun:

- "Tubka" (lablarni oldinga choʻzish)
- "Tabassum" (keng tabassum)
- "Tubka-tabassum" (almashtirib)

Til uchun:

- "Soat" (til oʻng burchakka, chap burchakka)
- "Ot" (til shitirlash - "tr-r-r")
- "Sladkoyejka" (lablarni "yalash")

Jagʻ uchun:

- Ogʻizni keng ochish-yopish (ammo tarangsiz)
- "Esna" (katta esnash)

Dikksiya mashqlari:

Tezaytish:

- "Telpak, toʻppi, telpak, toʻppi..."
- Avval sekin, aniq, keyin tezroq

Undoshlar kombinatsiyasi:

- "Brbr, brbr" (lablar titrashi)
- "Drdrdr" (til vibratsiyasi)

Shoolar va jamalar:

- "Berilgan buyumni bozordan olib kel" (koʻp "b")
- Qoʻshiq matnidagi gaplar

4.4. Tovush diapazoni

Bolalar uchun primarnaya zona (asosiy, qulay diapazon) muhim:

- Kichik yosh: mi1 - la1
- Oʻrta yosh: re1 - si1
- Katta yosh: re1 - do2
- Tayyorlov: do1 - re2

Diapazonni kengaytirish:

- Bosqichma-bosqich, ehtiyotkorlik bilan
- Har safar 1 yarim ton yuqori yoki past
- Zoriqmaslik, majburlamaslik!
- Agar bolada qiyinchilik - toʻxtatish

V. QOʻSHIQ OʻRGANISH METODIKASI

5.1. Repertuar tanlash

Yosh xususiyatlariga moslik:

- Tovush diapazoni mos
- Matn oddiy, tushunarli
- Melodiya oddiy, esda qoladigan

Mazmun:

- Bolalar hayotiga yaqin (o'yinlar, tabiat, oila, do'stlik)
- Ijobiy, quvnoq (asosan)
- Tarbiyaviy ahamiyatga ega

Musiqiy sifat:

- Melodiya go'zal, musiqiy
- Bastakor professional yoki xalq ijodi

Xilma-xillik:

- Milliy (o'zbek)
- Rus va sobiq SSSR
- Jahon (turli mamlakatlar)

5.2. Qo'shiq o'rganish bosqichlari

1-bosqich: Tanishish

Hikoya:

- "Bu qo'shiq nima haqida?"
- Qisqa hikoya, rasm ko'rsatish

Tinglash:

- Pedagog to'liq kuylaydi (yoki audio)
- Bolalar tinglaydi, his qiladi

Suhbat:

- "Qanday qo'shiq edi?"
- "Sizga yoqdimi?"

2-bosqich: Matn bilan ishlash

Matnni o'qish:

- Pedagog she'r kabi o'qiydi
- Bolalar takrorlaydi (ritmik, ammo hali kuylamasdan)

So'zlarni tushuntirish:

- Qiyin, noaniq so'zlar
- Rasm, harakat orqali

Dikksiya:

- Ayrim so'zlarni aniq talaffuz qilish mashqi

3-bosqich: Melodiya bilan tanishish

Melodiyani tinglatish:

- Pedagog pianinoda yoki kuylaydi (so'zsiz, "lya-lya" yoki "m-m")
- Bolalar melodiya chizig'ini sezishadi

Qismlarga ajratish:

- Qo'shiqni qisqa frazalarga bo'lish (2-4 takt)
- Har bir frazani alohida

4-bosqich: O'rganish

Frazalarni birma-bir:

- Pedagog kuylaydi - bolalar takrorlaydi
- Har bir frazani 3-5 marta
- Aniq soʻzlar, toʻgʻri melodiya

Butun qoʻshiq:

- Barcha frazalarni birlashish
- Avval pedagog bilan birga
- Keyin bolalar mustaqil (pedagog jim, ammo lablar bilan koʻrsatadi)

5-bosqich: Mustahkamlash

Takrorlash:

- Keyingi mashgʻulotlarda muntazam takrorlash
- Unutilishining oldini olish

Turli shakllar:

- Barcha birga
- Kichik guruhlar
- Solo (individual, xohlovchilar)
- Asboblarni akkompaniment bilan

6-bosqich: Ifodali ijro

Ifoda ustida ishlash:

- Dinamika (forte/piano)
- Tempo (tezroq/sekinroq)
- Kayfiyat, emotsiya
- Mimika, jestlar (ehtiyotkorlik bilan, haddan oshmaslik)

Yakunlash:

- Konsert, taqdimot
- Ota-onalar, boshqa guruhlar oldida

VI. ANSAMBL VA XOR IJROSI

6.1. Ansambll tushunchasi

Ansambll (frantsuzcha "ensemble" - birga, birlik) - bir necha ijrochining uygʻun, sinxron ijrosi.

Vokal ansambllida:

- Intonatsiya birligi (barcha bir xil notani bir xil balandlikda)
- Ritm birligi (bir vaqtda boshlash, tugatish)
- Dinamika birligi (bir xil kuch bilan)
- Tembr birligi (ovozlar uygʻunligi)
- Dikksiya birligi (soʻzlar bir vaqtda, bir xil)

6.2. Xor ijrosi

Xor - katta guruh (15+ odam), koʻpincha bir necha ovozlar (sopran, alt).

Maktabgacha yoshda:

- Kichik va o'rta yosh: Bir ovozli xor (hamma bir xil)
- Katta va tayyorlov: Ikki ovozli xor mumkin (oddiy, qisqa qismlar)

Xor ijrosi metodikasi:

Dirijyor ishoralari:

- Boshlash (qo'llarni ko'tarish)
- Tugatish (qo'llarni yopish)
- Kuchli/zaif (qo'llarning katta/kichik harakati)
- Tez/sekin (harakatlarning tezligi)

Ansambll mashqlari:

- "Sho" - hamma bir vaqtda
- Bir tovushni uzoq ushlab turish (barcha bir xil kuch bilan)

VII. VOKAL XIGIENASI

7.1. Ovozni asrash qoidalari

Qilish kerak:

- To'g'ri nafas texnikasi
- Erkin, tarangsiz tovush
- Issiq ichimliklar (choy, suv)
- Bo'g'izni nam saqlash
- Yetarli uyqu, dam olish

Qilmaslik kerak:

- Qichqirmaslik (hatto o'yinda)
- Sovuqda baland ovoz bilan gapirmaslik/kuyaslik
- Haddan tashqari yuklama (1 soatdan ortiq vokal mashg'ulot)
- Sovuq, gazlangan ichimliklar (mashg'ulot oldidan, keyin)
- Kasal paytda kuylash

7.2. Vokal kasalliklari va profilaktika

Laringit - bo'g'iz yallig'lanishi:

- Belgisi: ovoz xirillanadi, yo'qoladi
- Sabab: haddan oshiq yuklama, sovuq, infektsiya
- Profilaktika: xigienani saqlash, zoriqmaslik

Nodular (tugunlar) tovush liglarida:

- Belgisi: tovush doimiy xirillanadi
- Sabab: muntazam noto'g'ri texnika, qichqirish
- Profilaktika: faqat to'g'ri texnika, pedagog nazorati

VIII. IQTIDORLI BOLALAR BILAN ISHLASH

8.1. Iqtidorli bolani aniqlash

Belgilar:

- Musiqiy eshituv yuqori
- Tovush aniq, rangdor, kuchli

- Tez o'rganadi, yaxshi eslab qoladi
 - Kuylashga katta qiziqish
- 8.2. Maxsus metodika
- Individual mashg'ulotlar (qo'shimcha)
 - Murakkab repertuar
 - Konsertlarda solo
 - Musiqiy maktabga yo'naltirish tavsiyasi

IX. XULOSA

Bolalar bilan vokal mashg'ulotlarini tashkil etish - bu murakkab, mas'uliyatli, ammo juda muhim va qoniqarli pedagogik ish. To'g'ri metodika, ilmiy yondashuv, ehtiyotkorlik, sabr-toqat - muvaffaqiyat kalitlari.

Vokal mashg'ulotlar nafaqat qo'shiq kuylash ko'nikmalarini, balki bolalarning umumiy rivojlanishini ham ta'minlaydi: nutq, nafas, emotsional ifoda, estetik did, o'ziga ishonch, ijtimoiy ko'nikmalar. To'g'ri qo'yilgan ovoz - umrlik ne'mat, musiqiy rivojlanishning mustahkam poydevori.

Har bir pedagog - bolalar ovozining "bog'boni". Bizning mas'uliyatimiz - bu nozik, go'zal "gul"ni parvarishlash, himoya qilish, rivojlantirish. Vokal mashg'ulotlari - bu san'at, fan va muhabbatning uyg'unligi. Keling, bolalarimizga go'zal, sog'lom ovoz, qo'shiq kuylash sevgisi, musiqiy madaniyat sovg'a qilaylik!

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Отличие музыкальной культуры от музыкального искусства в контексте эстетика. Science and Education 3 (5), 1562-1569
2. КБ Холиков. Роль теоретичности и применения информационных систем в области теории, гармонии и полифонии музыки. Scientific progress 2 (3), 1044-1051
3. КБ Холиков. Образовательное учреждение высшего профессионального образования в музыкальной отрасли Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 946-951
4. КБ Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. Science and Education 5 (6), 129-136
5. КБ Холиков. Неизбежность новой методологии музыкальной педагогике. Science and Education 4 (1), 529-535
6. КБ Холиков. Характеристика психологического анализа музыкальной формы, измерение ракурса музыкального мозга. Science and Education 4 (7), 214-222
7. КБ Холиков. Локально одномерные размеры, основа динамично развитого произведения музыки. Science and Education 3 (11), 1007-1014

8. КБ Холиков. Задачи хора для вырождающегося нагруженного управления косвенного, противоположного и параллельно-двигающегося голоса. *Scientific progress* 2 (3), 690-696

9. КБ Холиков. Прослушка классической музыки и воздействия аксонов к нервной системе психологического и образовательного процесса. *Science and Education* 4 (7), 142-153

10. КБ Холиков. Манера педагогической работы с детьми одарёнными возможностями. *Science and Education* 4 (7), 378-383

11. КБ Холиков. Магнитные свойства тяготение к человеку многоголосного произведения музыке. *Scientific progress* 2 (3), 728-733

12. КБ Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. *Science and Education* 5 (11), 137-142

13. КБ Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. *Science and Education* 5 (11), 143-149

14. КБ Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. *Science and Education* 5 (11), 150-157

15. КБ Холиков. Психика музыкальной культуры и связь функции головного мозга в музыкальном искусстве. *Science and Education* 4 (7), 260-268

16. КБ Холиков. Перенос энергии основного голоса к другим голосам многоголосной музыки. *Science and Education* 3 (12), 607-612

17. КБ Холиков. Дифференцированное обучение студентов на занятиях гармонии и анализа музыкальных произведений. *Scientific progress* 2 (3), 1038-1043

18. КБ Холиков. Модели информационного влияния на музыку управления и противоборства. *Science and Education* 4 (7), 396-401

19. КБ Холиков. Характер музыки и результат смысловое содержание произведения. *Scientific progress* 2 (4), 563-569

20. КБ Холиков. Абстракция в представлении музыкально психологического нейровизуализации человека. *Science and Education* 4 (7), 252-259

21. КБ Холиков. Внимания музыканта и узкое место захвата подавление повторения, сходство многовоксельного паттерна. *Science and Education* 4 (7), 182-188

22. КБ Холиков. Защитный уровень мозга при загрузке тренировочных занятиях и музыкального моделирование реальных произведениях. *Science and Education* 4 (7), 269-276

23. КБ Холиков. Элементы музыкальной логики, фундамент музыкального построения. *Science and Education* 3 (1), 578-583

24. КБ Холиков. Основные концепции, проблемы и методы как теории и гармония в деятельности учителя музыкальной культуры в школе. Science and Education 3 (1), 663-670

25. КБ Холиков. Музыкальная модель, эффективный численный ритм и программный комплекс для концентрации вокального пения. Science and Education 3 (1), 546-552

26. КБ Холиков. Содержание урока музыки в общеобразовательном школе. Scientific progress 2 (3), 1052-1059

27. КБ Холиков. Музыка и психология человека. Вестник интегративной психологии, 440-443 2 (1), 440-443

28. КБ Холиков. Новые мышление инновационной деятельности по музыкальной культуры в вузах Узбекистана. Science and Education 4 (7), 121-129

29. КБ Холиков. Фокус внимания и влияние коры височной доли в разучивании музыкального произведения. Science and Education 4 (7), 304-311

30. КБ Холиков. Особенность взаимосвязанности между преподавателем и учащимся ракурса музыки в различных образовательных учреждениях: детском саду, школе, вузе. Science and Education 4 (2), 1055-1062